

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIGINI OSHIRISH USULLARI

Ibadullayeva Inobat Abdullayevna

*Qoraqolpog'iston respublikasi
Nukus shahri 46-sonli umumta'lim maktabi
o'zbek(davlat) tili fani o'qituvchisi*

Kamalova Dilrabo Qahramon qizi

*Toshkent shahar Mirzo Ulug'bek tumani
120-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish usullari haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: savod o'rgatish, DTS va o'quv dasturi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalar

O'quvchilarning boshlang'ich sinfda ona tili ta'limi bo'yicha egallaydigan bilim, ko'nikma va malakalari, ularga qo'yiladigan talablar davlat hujjati bo'lgan o'quv dasturida belgilab berilgan. Shuningdek, savod o'rgatish dasturida ham savod o'rgatish jarayoni va uning vazifalari aniq ko'rsatilgan. Dasturga ko'ra 1-sinfga kelgan bolalarning savodini chiqarish elementar o'qish va yozishga o'rgatishdan boshlanadi. Ular boshlang'ich sinf davomida sidirg'a o'qish va savodli yozish kabi adabiy til me'yorlarini egallaydilar. Savod o'rgatish dasturida savod o'rgatish jarayoni ikki davrga bo'lib ko'rsatilgan: alifbogacha bo'lgan tayyorlov davri va alifbo davri. "Alifbe" darsligiga asoslangan holda savod o'rgatish o'quv darslari o'quvchilarni 4 oy davomida elementar o'qishga, yozuv darslari esa yozishga o'rgatilishi lozim. Demak, *savod o'rgatish darslarining asosiy maqsadi* o'quvchilarni o'zbek tilidagi barcha tovushlar va harflar bilan tanishtirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar bilimi sayoz bo'lsa, yuqori sinflarda ham fanlarni o'zlashtirishi talab darajasida bo'lmasligi aniq, ya'ni ta'limda poydevorni mustahkam qo'ymay turib, uning pirovard natijasiga erishib bo'lmaydi. Shunday ekan, sohada hal qiluvchi o'rin tutadigan malakali kadrlar ta'minoti, ularning kasbiy salohiyatini oshirish borasida alohida e'tiborga molik talablar joriy etilgan. Hozirgi kunda o'qituvchiga qo'yiladigan malaka talablari, umuman, shu kabi me'yorlar zamon talabidan kelib chiqqan holda ishlab chiqilmoqda. Boshlang'ich sinflar uchun belgilangan bilimlar massasini o'qituvchi o'quvchiga to'liq va to'g'ri yetkazib berishi juda muhimdir. Zero, bu o'qituvchining notiqlik san'ati, ya'ni ritorika salohiyatiga

bog'liqdir. Voizlik san'ati pedagogning o'quvchiga ta'sir etish va yetkazib berishining asosiy kalitidir.

O'quvchi yoshi va shaxsiy xususiyatlariga mos bo'lmagan yangi tushunchalar ular ongida singib, o'z aksini topmaydi. Tushunish oson bo'lishini ta'minlash va ma'lumotlarni joylashtirish. Maktabgacha ta'lim va kichik maktab yoshidagilar ta'limida o'zlashtira olmaslik sabablari sifatida e'tirof etiluvchi bu jihat o'quvchi bilish faoliyatiga kuchli va tartibsiz bosimni yuzaga keltiradi. Qadimgi yunon notiqclarining fikricha, yaxshi nutqning kuchi fikrlarning o'zaro bog'lanishi bilan belgilanadi. Agar tinglovchilar bir fikrni qabul qilsa, u bilan bog'liq qolgan fikrlarni ham tan oladi. Demak, tayyorlangan materiallar tushunishga oson bo'lishini ta'minlash uchun to'g'ri izchillik asosida prinsipi asosida berilishi lozim. Bu orqali izchil muntazam o'qilayotgan fanlar orqali o'quvchilarda bilish qobiliyati, o'zlashtirish darajasi va ularning ijodiy kuchlarini rivojlantirib borishni nazarda tutadi. So'z bilan ifodalash. Notiqning nutqi bu uning asosiy qurolidir. Olimlar uni dudama hanjariga qiyos etishadi. Ya'ni u ikki tomoni ham kesuvchi quroldir. Bir tomonida adolat tursa, ikkinchi tomonida adovat. Darhaqiqat, bugungi zamon rivoji kishidan o'z fikrini to'g'ri va to'laqonli ta'sirli qilib bayon etishini talab etadi. Nutqimizning ta'siri ikki xil omilga bog'liqdir: -nutq sifati; -texnikasi. O'qituvchi yetkazayotgan fikrlari, yoinki, nutqining to'g'ri, aniq, mantiqiy, sof, ta'sirli, jo'yali, boyligi, ifodaviyligi, soda va qisqaligini talab etuvchi omillar uning sifatini tashkil etadi. Nutq paytida o'qituvchining o'zini tutishi, eng avvalo, auditoriyaga kirib kelish jarayoni, xarakteri, so'zlash manerasi(ya'ni so'zlovchining ovoz tembri, toni va tovush to'lqinining tarqalish masofasi), fikr yuritish usuli, tana harakatlari, nutq jarayonida auditoriyani ko'z orqali nazoratga olish va shu orqali so'zlasha olishi uning texnikasini tashkil etadi. O'qituvchi darsni shunday boshlab, davom etib, yakunlanishi kerakki, tinglovchi kim bo'lishidan qat'iy nazar (u o'quvchilar, ota-onalar, hamkasblar va h.k) so'zlovchini yoqtirib qolishi, hech bo'lmaganda, haftada bir soat dars bo'lsa, shu vaqtda sizning leksiyangizdan to'lqinlanib, o'zaro muhokama qilishi kerak. O'qituvchi ovoz tonining o'zgarishiga alohida e'tiborli bo'lmog'i lozim. Sinf xonasiga o'quvchilar shovqinini bartaraf etish va diqqatlarini o'ziga qaratib olish uchun har kuni turli xil uslublardan foydalanishi va bu foydalanayotgan uslub dars xarakteriga mos bo'lishi ta'lim sifatining oshishini ta'minlaydi. Misol uchun, o'qish darsiga ustoz " bir bor ekan, bir yo'q ekan.-maktabning-sinfidagi zukko o'quvchilar bugun(mavzu nomiga mos keltirish) olamiga qilishar ekan. Bu sayohatga ular 3 guruhga bo'linib, birinchi (ikkinchi,) sayyohlar jamoasiga (har bir qator uchun to'polonchi o'quvchilar aytilishi kerak) sardor etib tayinlanibdi va h.k". (Shu o'rinda ularning vazifalari o'qituvchi tomonidan aytib ketiladi.) sayohat har bir jamoadagi sayyohlar(o'quvchilar) to'liq yo to'liq emasligini aniqlash olish orqali davom ettiriladi. Darsning boshlanishini o'qituvchi qanday boshlasa, dars so'ngigiga qadar shu atmosfera auditoriyani tark

etmasligini unutmaslik kerak. Yodlash. Ko‘plab o‘qituvchilarda kuzatiladigan asosiy kamchilik bu ularning o‘z nutqlarini yoddan bayon etishlaridir. Dars strukturasi tuzgan vaqt pedagog ketma-ketlikka rioya qilgan holda yuqorida sanalgan jihatlarni inobatga olib, o‘z nutqini yodlamagan tarzda bayon etishi lozim. Bunda, albatta, o‘qituvchidan yillik va kundalik tayyorgarligi, so‘z boyligi, mahorati va ijodkorligi talab etiladi. Ushbu jarayonda o‘qituvchi o‘zida quyidagilarni jamlagan bo‘lishi tavsiya etiladi: - pedagogning o‘zi juda dadil va fikriga amin bo‘lishi kerak;

Boshlang‘ich sinflarning “Ona tili” fanidan DTS va o‘quv dasturi asosida ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib 1-sinf savod o‘rgatish darslarini tashkil etish metodikasi Davlatimiz tomonidan boshlang‘ich ta‘lim oldiga qo‘ygan ta‘limiy-tarbiyaviy vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan.

Sharq Uyg‘onish davrining yetuk namoyondalaridan biri Abu Ali ibn Sino o‘z asarlarida mudarrislarga faoliyatida muvaffaqiyatga erishish garovi bo‘lgan quyidagi tavsiyalarni beradi: Bolalar bilan muomalada bosiq va jiddiy bo‘lish; Berilayotgan bilimning o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilishiga e‘tibor qaratish; O‘quvchining xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini nazorat qilish; Bilimlarni o‘quvchining yoshi, aqliy darajasiga mos ravishda olib borish; Har bir so‘zning bolalar hissiyotini uyg‘otish darajasida bo‘lishiga erishish; Bolalarni fanga qiziqтира olish. Yuqorida bayon etilgan fikrlarni umumlashtirib aytadigan bo‘lsak, boshlang‘ich sinflarda ta‘lim va muloqotning kaliti nutq bilan, tarbiya va muomalaning kaliti xulq bilan ekanligini yodda tutish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Y.Rasulova, O.Nurmatova “Pedagogika” o‘quv qo‘llanma / —T.Adabiyot uchqunlari, 2014.
2. “KUGlarda ta‘lim-tarbiya ishlari nazariyasi va metodikasi” o‘quv qo‘llanma/ N.Nasritdinova, D.Maqsudova—T. 2015.